

*GENEALOGIA OMILIEI LA PAȘTI
A SFÂNTULUI IOAN GURĂ DE AUR
ÎN LITERATURA ROMÂNĂ VECHIE
ISTORIE, PATERNITATE, AUTENTICITATE*

Ana G. Bobu*

1. Cuvânt la noaptea Sfințelor Paști în tradiția românească. Din studierea documentelor literare vechi și verificarea originalelor acestei omilii în *Patrologia Graeca*, am constatat existența a trei omilii hrisostomice pascale din tomurile L, LII și LIX traduse în limba română.

Din PG L, col. 433–442, avem omilia pascală cu titlul: *Împotriva celor ce se îmbată la înviere, care s-au zis în sfânta și marea Duminică a Paștilor*, tradusă integral, din limba greacă, pentru prima dată de mitropolitul Grigorie Dascălul și tipărită la București în 1827, în volumul cu titlul: *Cuvinte puține oarecare din ceale multe ale celui întru sfinți părinți Ioan Gură de Aur* (Studitul, 1827); omilia pascală este cuprinsă între f. 157^v–159^v, cu titlul: *Împotriva celor ce să îmbată la înviere, carele s-au zis în sfânta și marea Duminică a Paștilor*. Următoarea traducere din limba greacă aparține starețului mănăstirii Neamț, arhimandritul Silvestru și a fost publicată în *Viețile Sfinților*¹ pe luna martie, în 1813, astfel: text integral la f. 185^v–190^v și text fragmentar, atașat, în același volum, la sfârșitul omiliei pascale din PG. LII, la f. 285^v–290^f. A treia traducere după textul grecesc constituie cuprinsul tezei de licență a studentului Constantin Patrachie (Popa, 2002) de la Facultatea de Teologie Ortodoxă din București, promoția 1913. A patra traducere, tot din limba greacă, aparține lui Dumitru Fecioru și este editată în volumul *Cuvinte la praznice împărătești* în 1942², având titlul *Cuvânt la Sfințele Paști*, la p. 194–211; acest volum a fost reeditat în 2002 (Fecioru, 2002) și 2008 (Fecioru, 2008).

Un fragment din această omilie se află și în ms. rom. 1956³ f. 121^v–123^r.

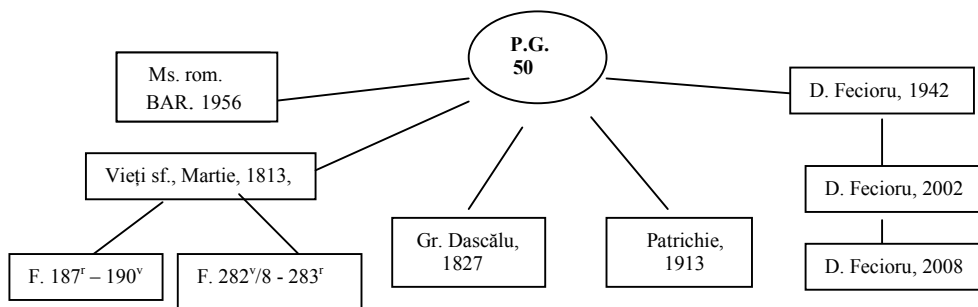
Pentru stabilirea raportului de paternitate și de autenticitate am folosit metoda trăsăturilor specifice și comune (*Onu* : 23–24) prin procedeul colaționării textelor, care a pus în evidență identitatea de conținut.

* Asociația Isocrates.

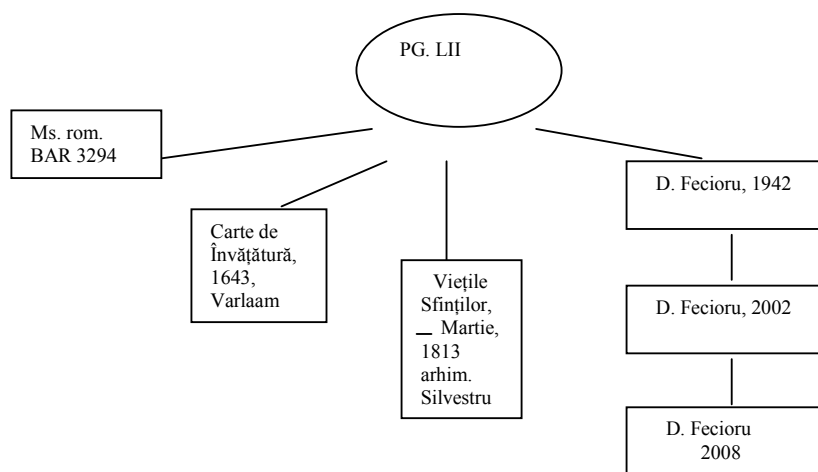
¹ *Viețile Sfinților*, Mănăstirea Neamț, Martie, 1813.

² Fecioru, *Cuvinte la praznice împărătești*, București, Institutul Biblic, 1942, volum reeditat în 2002 și 2008.

³ Ștrempel, II: 116.

Din PG LII, col. 765–772, omilia cu titlul *Cuvânt la Sfintele Paști* este cuprinsă integral în miscelaneul omiliar ms. rom. 3294⁴, F. 71^v–74^v cu titlul: *Al celui întru sfinți părintelui nostru Ioan Zlatoust cuvânt la sfânta și luminata zi a învierii și la f. 67^v–79^f, cu titlul: Al lui Ioan Zlatoust, alt cuvânt la înviere. În tradiția tipărită, prima traducere aparține mitropolitului Varlaam al Moldovei, în Carte românească de învățătură⁵, Iași, 1643. A doua traducere s-a efectuat de către arhimandritul Silvestru, starețul mănăstirii Neamț, în anul 1813⁶ în cadrul volumului hagiografic *Viețile Sfinților* pe luna martie, f. 279^v–285^f cu titlul: *Al celui întru sfinți părintelui nostru Ioann Hrisostomul arhiepiscopul Constantinopoliei. Cuvânt la Sfânta și Luminata Înviare. A treia traducere este efectuată de Dumitru Fecioru și editată în volumul din 1942⁷ cu titlu precizat mai sus. Pentru stabilirea autenticității și genealogiei am folosit aceeași metodă, care a pus în evidență raportul de identitate, de filiație și de atribuire al acestor omilii. Reprezentarea grafică a acesteia este următoarea.**

⁴ Ștrempel, III: 73–74.

⁵ Zamfirescu, 2011: 77–80.

⁶ *Viețile Sfinților*, Neamț, Martie, 1813.

⁷ Fecioru, 1942: 212–224.

Omilia pascală din PG LIX, col. 723–725, cu titlul *La Paști*, este prima, cea mai veche și cea mai des redactată dintre omiliile hrisostomice; în cartea manuscrisă cât și în cea tipărită, se prezintă în cinci modalități, astfel: textul omiletic propriu-zis, textul inclus în alte omilii sau opere literare, text prescurtat, text cu interpolări și text prelucrat.

Textul propriu-zis este cuprins în miscelanee și în cărțile de cult *Molitvenic*, *Penticostar*, *Urmare întru Duminica Paștelui* redactate după modelul original, grecesc, precum și în manuscrisele *Codicele Bratul* și *Codex Sturdzanus*. În formă integrală este inclusă în *Cuvintele Sfântului Teodor Studitul*⁸ și – cu mici interpolări – în cadrul altei omilii de Ioan Caleca, în *Coresi*⁹; forma prelucrată este cuprinsă în *Paraclisul monahului Rafail de la Dragomirna*¹⁰, *Fragmentele Iorga 1* și *Iorga 2*, iar fragmentar este inclus într-o rugăciune din *Învățăturile*¹¹ lui Neagoe Basarab și în *Pisania*¹² aceluiași domnitor la ctitoria sa din Curtea de Argeș. Textul cu interpolări este în *Codicele de la Ieud*, *Coresi*, *Codicele Todorescu* și *Codicele Martian* (o copie a *Codicelei Todorescu*). Cu excepția *Fragmentului Iorga 2*, *Codicelei Matian* și *Paraclisul monahului Rafail*, toate aceste texte au fost supuse editării și analizei filologice. Studiul de față le adaugă pentru etapa viitoare a cercetării.

Interpolările sunt extrem de importante, întrucât aduc în prim-plan, limbajul viu al poporului din secolul al XVI-lea, nivelul cultural al copiștilor, și, prin acestea, o parte din *primele creații populare românești*.

Primele atestări ale omiliei se regăsesc în manuscrisele slave de redacție sârbă și apoi în cele de redacție medio-bulgară, având rol misionar și didactic¹³. În catalogul Panaitescu, omilia este cuprinsă în ms. sl. 148, 152 și 156 din secolul al XV-lea și în manuscrisele 213, 299, 345, 358, 440 și 495 din secolul al XVI-lea, toate fiind copiate pe suport de hârtie, cu scriere semiuncială.

În limba greacă, omilia se află cuprinsă în ms. gr. 599 (este o copie a originalului din secolele al XIV-lea – al XV-lea scris pe hârtie și adus la 1700 de patriarhul Hrisant Notara al Ierusalimului și afierosit Academiei Domnești de la Sf. Sava) și ms. gr. 573, scris în secolul al XVIII-lea, tot pe suport de hârtie.

În fondul de manuscrise românești al Bibliotecii Academiei Române omilia pascală este copiată într-un număr de șase manuscrise: **1.** ms. rom. 447¹⁴ F. 63^v–67^v: *Omilie slavo-română la Paști*, și F. 79^r/11–79^v: *Omilie la Paști (Codex Sturdzanus)*; **2.** ms. rom. 1953¹⁵, F. 82^v–89^v: *Omilii ale sfântului Ioan Gură de aur. Cuvânt la Învierea Domnului*, aflat în manuscris omiliar la praznice împărătești; **3.** ms. rom. 4787¹⁶, F. 458–468: *Al celui întru sfinți părintelui nostru Ioann Zlatoust*,

⁸ Studitul, 1784, f. 86^v/r14 – 87^r/r21, reeditat în 1940 și 1994.

⁹ Coresi, 1581: 115–119, cf. Panaitescu, 1965: 151, 156.

¹⁰ Rafail, I: 178–182.

¹¹ *Învățăturile lui Neagoe...: 94–106.*

¹² Brătulescu: 22.

¹³ Rosetti: 748, Mihăilă, 1972: 301–345, Mihăilă, 1968: 75–78.

¹⁴ Ștrempel, I: 113–114, Codex Sturdzanus: 274–276, 279.

¹⁵ Ștrempel, II: 115–116.

¹⁶ Ștrempel, IV: 119–120.

arhiepiscopul cetății lui Constantin <Cuvînt> la sfînta Învîiere a Domnului nostru Iisus Hristos, **4.** ms. rom. 5032¹⁷, F. 14^v–20: *Învățătură întru cinstita și marea Dumineca Paștilor. Scrisă e de sfîntul Ioan Zlatoust <Omilie> (Codicele de la Ieud)*; **5.** ms. rom. 5484¹⁸, f. 1–11: *Tâlcul Evangheliei de la Paști (Codicele Todorescu)*¹⁹; codicele Martian este o copie a acestuia); **6.** ms. rom. 5653²⁰ este unicul manuscris al *Evangheliei cu învățătură* a lui Coresi, 1581, deci are inclusă și omilia hrisostomică; **7.** omilia pascală mai este inclusă și în ms. sl. rom. *Codicele Bratul* sau *Apostolul*, aflat la Muzeul Literaturii din Iași, Casa Dosoftei, la f. 454–456; este cel mai vechi manuscris datat, cu scriere bilingvă (din rațiuni didactice, cf. Gheție, 1974: 196–203).

2. Genealogia omiliei din PG LIX este stabilită numai pentru textele care au fost editate. Prin metoda Onu (Onu, 1973: 23–24), care supune analizei registrul erorilor comune și al inovațiilor comune, am aplicat procedeul distribuirii omiliei în 32 de lecțiuni; acestea au creat o imagine clară și directă asupra structurii textului ce poate fi lesne analizat²¹ sub toate coordonatele studiului filologic și lingvistic. În studiul de față am inclus lecțiunea 9, comună tuturor textelor. Pentru înlesnirea lucrului am utilizat mai întâi criteriul cronologic și am stabilit abrevierea fiecărei omilii, rezultând următoarea evidență: **1.** ÎNB = *Învățăturile lui Neagoie Basarab către fiul său Teodosie*, **2.** P = *Pisania* Mănăstirii Argeș, **3.** CB = *Codicele Bratul*, **4.** CS = *Codicele Sturdzanus*, **5.** Iorga 1 = *Fragmentele Iorga 1*, **6.** Iorga 2 = *Fragmentul Iorga 2*, **7.** Coresi = *Evanghelia cu învățătură* 1581, **8.** CT = *Codicele Todorescu*, **9.** CI = *Codicele de la Ieud*, **10.** R = *Paraclisul monahului Rafail*, **11.** M = *Molitvenic*, **12.** P = *Penticostar*, **13.** TS 1, 2 și 3 = *Cuvinte oarecare* ale Sfântului Theodor Studutitul, (cu trei ediții: 1784, 1940 și 1994), **14.** H²² = traducerea actuală a textului grecesc și **15.** U = *Urmare în Dumineca Paștilor și Săptămâna Luminată*.

ÎNB 9. *că iubitor de oameni fiind stăpânul lui Christos, primesce pe cel de pe urmă, ca și pe cel dintâiu;*

P 9. *că iubitor de oameni fiind stăpânul lui Christos, primesce pe cel de pe urmă, ca și pe cel dintâiu;*

¹⁷ Ștrempel, IV: 183.

¹⁸ Ștrempel, IV: 317–318.

¹⁹ Todorescu: 193–195.

²⁰ Ștrempel, IV: 362.

²¹ Ivănescu, 1989: 46: „De altfel, după părerea noastră, ea (cercetarea) nu trebuie făcută numai pentru Coresi, ci pentru toți traducătorii de până la 1650 și chiar pentru toți scriitorii români de până la jumătatea secolului al XVIII-lea, căci la toți aceștia găsim asemenea numeroase elemente maramureșene”, Philippide, 1894, I: 9, Chițimia: 465–466: „Etapa contemporană, cu multe încercări, năzuiește spre o nouă treaptă și ea va fi atinsă în plenitudine când studiile de bază în probleme controversate vor deveni un suport sigur și nu se va mai oscila între o părere sau alta, emise de cele mai multe ori prin simpla impresie, fără cunoașterea directă și analitică a faptelor. De la prezentarea în sine a faptelor se va putea trece la încadrarea lor tipologică și comparată, în contextul european, pentru a sesiza mai clar noutatea și spiritul propriu al scrisului românesc”.

²² Traducerea 2011, după textul PG t. 59, a fost efectuată de Teofil Ștefan Grosu.

CB 9. *Cu dragu cinsteaște, amu, acesta, Domnu. Priimeaște cela de apoi ca și cela dentîiu;*

CS 9. *că-i buru cinstitoriul despuietoriului: priimeaște cela deîntîi ca și cela de apoi;*

Iorga 1 9. *Du[m]nedzeu și priimeaște pre Ce(l) de-apo(i), ca și pre cela ce s-au nevoit di(n)tîe;*

Iorga 2 9. *...e...cătrî...Du[m]nedzeu și priimeaște pre cel de apoï ca și pre cela ce s'au nevoit dintîe;*

Coresi 9. *Că iubitoriu și cinstitoriu iaste Dumnezeu, că e dulce și milostivu, și priimeaște ceia de apoi ca și ceia dentîi;*

CT 9. *că iubitor și cinstitoriu iaste Dumnedzeu, că e dulce și milostivu, și priimeaște cei de apoi ca și ceia dintîiu;*

CI 9. *Că iubitoriu e și cinstitori iaste Hristos, că e dulce și milostiv, că priimește ceia de apoi ca și ceia dentîe;*

R 9. *că Dumnezău sfinția sa iaste drăgăstos și milostiv spre toți oamenii, carii fac voia svinții sale; acesta iaste despuitoriu, foarte iubeaște pre ceia ce slujăscu svinții sale cu toată inema;*

TS 9. *Că milostiv fiind stăpânul, priimeaște pre cel de pre urmă, ca și pre cel dintîiu;*

M 9. *că milostiv fiind stăpânul, priimeaște pre cel de pre urmă, ca și pre cel dintîi;*

P 9. *Că milostiv iaste stăpânul și priimeaște pre cel de apoi ca și pre cel dintîiu;*

H 9. *deoarece stăpânul fiind darnic, primește pe ultimul ca și pe primul.*

În analiză vom utiliza numai TS1, deoarece deosebirea între ediții este numai dialectală, nu și de structură. Nu vom include nici *Urmare în Duminca Paștilor*, întrucât, prin procedeul colaționării cu textul din *Molitvenic* și *Penticostar* a rezultat un raport de identitate de conținut și de structură. Din punctul de vedere al criteriului verificabilității am folosit drept texte de control primul text datat, CB și H, ultima traducere.

Datarea tuturor acestor ediții a fost efectuată în studiile de specialitate amintite în prezentul studiu, iar pe baza acestora am realizat gruparea omiliilor pe secole, din care a reieșit următoarea evidență: I. secolul al XIII-lea: P, secolul al XVI-lea: ÎNB, P, CB, Iorga 1, Iorga 2, Coresi, M, CS, CT și CI, secolul al XVII-lea: R, secolele XVIII- TS1, M și P traduse după modelul grecesc, secolul al XIX: M și P, *Urmare* și secolul al XX: TS2, TS 3, M, P și H, *Urmare*.

Criteriul formei de redactare a determinat următoarele șapte clase de texte ce vor fi reprezentate grafic în stema : 1. text slavon fragmentar inclus în opere: ÎNB, P; 2. text cuprins în ms. sl.-rom.: *Codicele Bratul*, *Codicele Sturdzanus*; 3. text cuprins în ms. rom.: *Fragmentul Iorga 1*, *Fragmentul Iorga 2*; 4. text inclus în cadrul altei omilii, traduse, și tipărite: *Evanghelia cu învățătură*, *Coresi*, ediția 1581, *Cuvinte oarecare ale lui Teodor Studitul*, edițiile 1784, 1940 și 1994; 5. manuscrise ce pot fi din copierea textului din *Evanghelia cu învățătură*, *Coresi: Codicele Todorescu*, *Codicele de la Ieud*; 6. manuscris cu text hrisostomic prelucrat: *Paraclisul monahului*

Rafail de la Dragomirna; 7. text inclus în cărțile de cult: *Molitvenic, Pentecostar, Urmare la Sf. Paști, Slujba Învierii*.

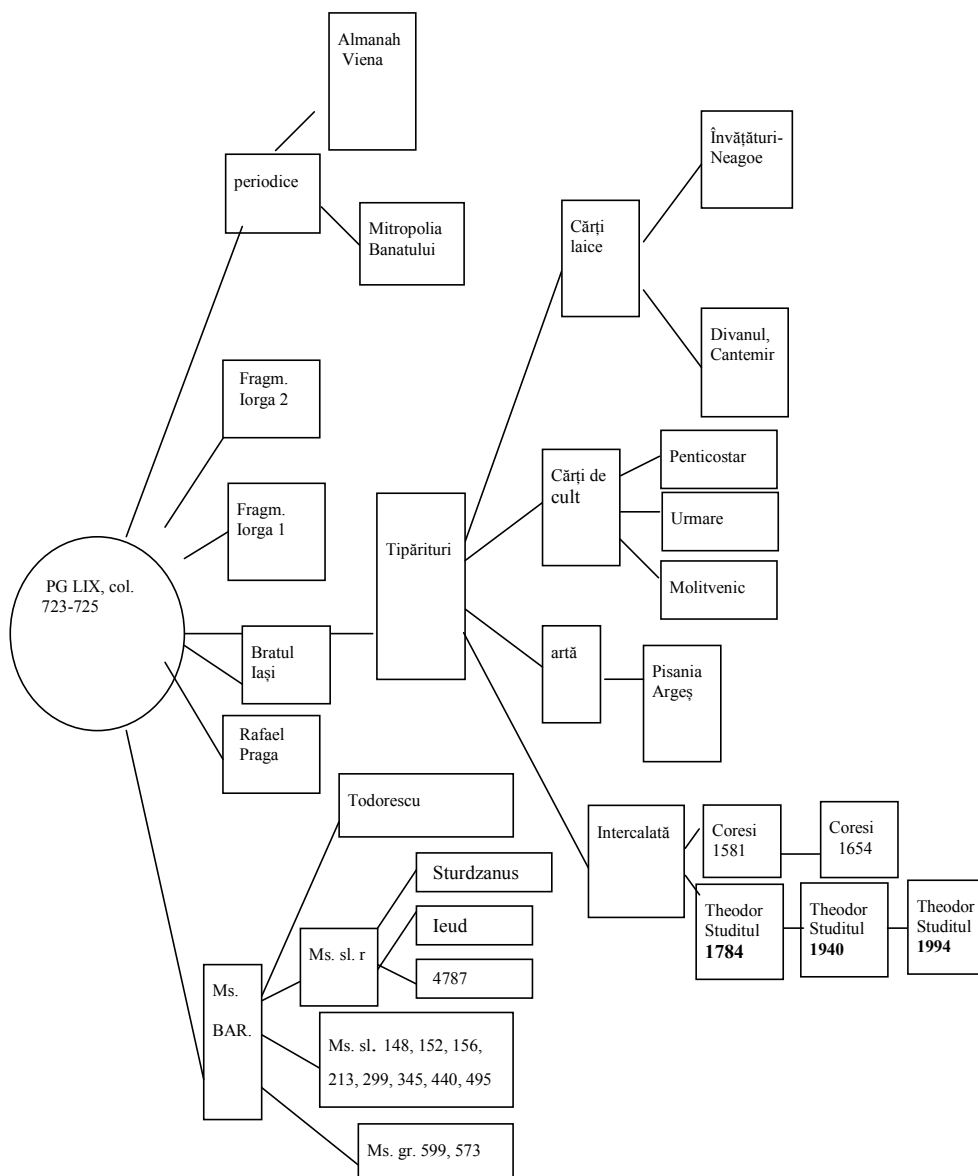
Din punct de vedere al criteriului structural, textul ÎNB are numai următoarele lecțiuni: 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12 și 13, iar în P avem numai lecțiunile 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12; celelalte diferențieri de text le vom prezenta în cadrul criticii textuale. Din multele particularități lingvistice prezentăm câteva exemple pentru fiecare variantă, indicând textul și lecțiunea respectivă²³ urmată de exemplul ca atare. Analize lingvistice ample au fost realizate de editorii acestor texte.

Pentru secolul al XVI-lea semnalăm următoarele aspecte:

a. lipsa unei întregi lecțiuni în: ÎNB 11, CB 25, CS 4, Coresi 1, CT 1, CI 1, CI 10, CI 11, CI 12; în FI 5 – lipsesc primele patru lecțiuni; în FI de la 21 până la sfârșit acestea lipsesc integral; **b.** prescurtări de cuvinte: CB1 – *Domnului*, CS 2 – *să bîgodorească*; **c.** înlocuiri de cuvinte: CB 1 – *Domnului iubit*, CB 4 – *robi*, CS 1 – *Dumnezeului iubit*, CS 4 – *șerbi*; **d.** lipsa unei litere datorată neatenției sau lipsei de pregătire a copistului: P 5 – *prăznue[a]scă*, P6- *îndoe [a] scă*, CB 2 – *uspățu [l]*, CI 2 – *praznicu[l]*, CI 4 – *[u] steni[t], viri [t], argintu [l]*, C I5 – *cea[s]*, C I8 – *Și [cîți] pîră al u[n]sprădzeacele cea [s], iadu[le]*, CS 3 – *cu bu-nărav*, CS 4 – *bu [cu] ria*, CS 6 – *aju [n] su*, CS 9 – *ci [n] stitoriu [l]*, FI 5 – *nevoi [t], posti [t], ceasu [l], di [n] tîi, veni [t], mu [l] țamească*, Coresi 3 – *b [u] nu*, CT 18 – *să vă [ntu] [în] dulciți*, M 19- *[împără] ția*, M 21 – *[i]ertare[a]*, P 12 – *[a]cestuia*, P 26 – *ceriu[l]*; **e.** adaos de litere: CS 4 – *bucuriia*, CT 24 – *iaiadule*; **f.** greșeli ortografice: Coresi 7 – *carei*; **g.** lacune datorată copistului sau traducătorului: CB 3 este parțială, CB 25 lipsește integral; **h.** interpolări datorate încorporării omiliei hrisostomice în cadrul altei omilii: Coresi 3 „*Împărați și arhieriei și domnii și judecii...și să cinstiți*”, Coresi 22: „*Dereptu aceaia, fraților, să ne dezlegăm toate vrajbele unulu dela alaltu, faptu-ne-au feciori... Că ne-au spășitu pre noi ...*”, Coresi 26: „*Înghiiți viața, și ...acmu cumu se cade a zice*”; CT 3, CT 22, CI 3 și CI 22 au interpolări aproape identice cu Coresi 3 și Coresi 2. **i.** contaminări față de Coresi și CT în: CI 5 cu CI 6: „*Cîți după al treilea ceas venit și după al șaselea ceas, nemică să nu vă sfiți!*”; **j.** reluarea unei secvențe de text, din neatenția copistului în CI: „*Derept aceaea, fraților, să ne dezlegăm toate vrajbele urul de la alalt... [Derept aceaea, f<r>aților, să ne dezlegăm toate vrajbele urul de la alalt*”; **k.** interpretare: FI 1,17 și FI 1, 18 : „*[veseli]ți-vă astă [zi]...înviere ei Do(m)nu[ui] ...ta, de(ci) să vă...aicea grăiașt[e]...[a]nafură, s[...][fi] ți cura[f] și[veni] ți cu credi (n)-ț[ă]]...să luați sfi(n)t[ele]*”.

Pentru textele secolului al XVII-lea am depistat următoarele patru aspecte: **a.** adăugiri de litere: R – *întru bucuriie domnu[lui]-său*; **b.** adăugiri de cuvinte datorate prelucrării omiliei de către monahul Rafail în: R 1, R 2 și R 6; **c.** interpolare extinsă după lecțiunile: R 4, R 8, R 11, R 15, R 17, R 21 și R 30; **d.** lacună fragmentară în: R 25.

²³ Onu, 1973: 23–26.

Pentru secolul al XVIII-lea, când se tipăresc primele cărți de cult ce conțin omilia pascală și când are loc un salt însemnat în evoluția românei literare, diferențirile sunt neînsemnate, sinonimia dovedindu-se una din sursele de îmbogățire a lexicului: **a.** înlocuiri de cuvinte: M6 și TS6 – *nu să va păgubi*, P6 – *nu se va lipsi*; **b.** forma de redactare: M1 și P1 – *buncredincios*, TS1 – *bun și credincios*; **c.** extrapolare: M2 – *Praznic bun și luminos*, P2 – *Prăznuire de acum bună și luminoasă și cinstită*, H2 – *sărbătoare frumoasă și luminoasă*, M3, P3 și

TS3 – *slugă înțeleaptă*, H3 – *rob înțelept*, M4, P4 și TS4 – *dinariul*, H4 – *plata cuvenită*, M10, TS10, și H10 – *odihnește*, P10 – *face odihnă*.

Pentru secolul al XXI-lea avem o singură extrapolare în H6 – *căci nu e cu nimic în pagubă*.

După cele prezentate constatăm următoarele: **1.** CB are cele mai multe asemănări în conținut cu textele tipărite începând cu secolul al XVIII-lea, deci cu textul tradus direct din PG; **2.** Pentru întocmirea *Paraclisului* său, Rafail s-a folosit de un text asemănător cu CB sau de un manuscris liturgic cu omilie pascală inclusă, fapt argumentat prin asemănarea de conținut și formă a celor două texte; *Paraclisul* este important întrucât redă atât limbajul viu al poporului, cât și sursele de inspirație pentru construirea discursului liturgic; **3.** copierea omiliei în mai multe forme confirmă mentalitatea epocii prin dorința scrierii documentelor în limba română declanșată în secolul anterior; **4.** omilia a dobândit autoritate prin copierile repetate, fapt dovedit prin cele două *Fragmente Iorga* (Vornicescu, 1992: 238) și *textele din CS*; **5)** textul omiliei a fost bine conservat prin traduceri succesive și edițiile reluate.

Cea mai mare apropiere de PG o are CB, care este și primul manuscris datat înaintea celor coresiene, și care confirmă și aici teza argumentată a influenței modelelor limbilor clasice în constituirea românei literare. Totuși, nu putem exclude faptul ca grupa Bratul să descindă direct dintr-un manuscris liturgic *Penticostar* existent în spațiul românesc încă din secolul al XIII-lea și adus în Moldova din porunca lui Ștefan cel Mare și Sfânt, iar practica omiletică a Bisericii a determinat extinderea textului în forma aflată în aceste manuscrise.

3. Paternitatea omiliei pascale din *Evanghelia învățătoare, 1581*. Conform tradiției bisericești, omiliile marilor Părinți ai secolului de aur creștin au fost preluate de urmași pentru a da „mai multă greutate” propriilor omilii; în cercetarea de față avem două situații: omilia Sfântului Teodor Studitul, care în secolul al IX-lea creștin, în *Cuvântul 69* (F. 86^r/r17– 87^r/r21.) dedicat noapții pascale, folosește cunoscuta omilie a Hrisostomului: „*De iaste cineva creștin bun și iubitoriu de Dumnezeu să se îndulcească de acest Praznic bun și luminat. De iaste cineva slugă înțeleaptă să intre bucurându-se întru bucuria Domnului său. De s-au ostenit cineva postindu-se...*”. În cazul omiliei pascale din *Evanghelia învățătoare 1581*, procedul de construire a fost *aproape identic* cu cel prezentat mai sus, dar, omiletul acesteia, patriarhul Ioan Caleca nu mai precizează sursa inspirației după autorul textului introdus, ceea ce a determinat pe bizantinologul Vasile Grecu să considere ca autor al întregii cazanii pe I. Caleca: „Omilia din duminica stâlpărilor, ca și cea următoare din duminica Paștelor sunt însă arătate ca fiind ale lui Ioan Hrisostom. În titlul omiliilor următoare nu se arată autorul, de aceea Litzica în catalogul său, p. 280, stă la îndoială cui să le atribuie. Îndeobște s-a crezut că de aici încolo toate omiliile fără indicarea autorului sunt ale lui Ioan Hrisostom și Biblioteca Academiei îl înregistrează ca un codice hrisostomic. Este însă greșit, căci s-a trecut cu vederea că în tabla de materii la omilia din duminica întâia de după Paște se indică ...«Învățătură din sfânta evanghelie după Ioan a lui

Ioan Caleca citindu-se în duminica Tomii»; iar de aici înainte, tabla de materii câtă s-a păstrat... indică la toate omiliile... «*Ale aceluiasi*»²⁴. Din această omilie, lui Caleca îi aparțin partea de până la textul hrisostomic și interpolările la acest text; paternitatea și izvorul întregului volum a suscitat dezbateri în literatura de specialitate din spațiul sud-este european, care considerau volumul o copie a *Evangeliei de la Zabłudov* după modelul Caleca²⁴, dar și după alte manuscrise.

Opinia lui Grecu a fost apoi reluată și întărită prin studiul detaliat efectuat de Maria Rădulescu (Rădulescu, 1959: 10-60), dar nici cercetătoarea respectivă nu a citit tot textul omiliei pascale, deși în cercetarea sa au interferat o arie mai mare de manuscrise slave și grecești existente astăzi în Rusia și Bulgaria, la București, Athos și Paris.

În cercetarea sa teologică, Vornicescu (Vornicescu, 1992: 267) amintește numai de greșeala lui V. Grecu și precizează clar paternitatea hrisostomică pe baza identității de conținut, iar în cadrul cercetării filologice, cei care atribuie corect paternitatea omiliei sunt G. Pascu, N. Drăganu și P. Năsturel²⁵.

4. Concluzii. Pentru Omilia Învierii am identificat, stabilit și prezentat coordonatele monografice ale omiliilor din PG L și PG LII traduse și editate la începutul epocii moderne a limbii române și materializată prin reprezentarea grafică a stemelor. Pentru omilia din PG LIX, contemporană cu primele manuscrise liturgice, 1) am adunat și prezentat coordonatele codicologice și bibliologice ale cărții manuscrise și tipărite, 2) pentru stabilirea genealogiei am utilizat „metoda Onu a inovațiilor comune” și am clasificat variantele omiliei pe bază de criterii: prin criteriul cronologic am stabilit repartitia omiliilor pe secole, prin criteriul formei de redactare am stabilit tipologia omiliilor, iar criteriul structural a evidențiat raportul filologic dintre secole materializat prin: lacune organice, prescurtări, înlocuiri, lipsa unor cuvinte sau litere, greșeli ortografice, interpolări, extrapolări, contaminări de texte, adăugiri, reluarea și interpretarea unor pasaje, fapte specifice actului copierii manuscriselor. Pe baza acestora am stabilit raportul de filiație concretizat prin stemă; 4) ultima dimensiune analitică a demonstrat și îndreptat paternitatea hrisostomică a omiliei pascale din *Evangelia învățătoare* a lui Coresi, din 1581.

BIBLIOGRAFIE

- Bălan, Ioan, 1914: *Limba cărților bisericești. Studiu istoric și liturgic*, Blaj, Tipografia Seminarului Teologic Greco-Catolic.
- Bogdan, Damian P., 1978: *Paleografia româno-slavă, Tratat și album*, cuvânt-înainte de Ionel Gal, prefața și introducerea autorului, București, Direcția Generală a Arhivelor Statului din Republica Socialistă România.
- Brătulescu, V., 1942: *Frescele din Biserica lui Neagoe de la Argeș*, București.

²⁴ Huttman-Binder, 1969: 250–251, Rădulescu, 1959: 10–60.

²⁵ Pascu, 1991, I: 143–145, Zgraon, 1982: 345, ș. u., Mareș, 2005: 84–93.

- Chițimia, I. C., 1972: *Probleme de bază ale literaturii române vechi*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România.
- Chivu, Gheorghe, Georgescu M., et alii, 2001: *Contribuții la istoria limbii române literare. Secolul al XVIII-lea (1688–1760)*, cuvânt-înainte de Ion Gheție, editat de Academia Română, Constanța, Editura Clusium.
- Codex Sturdzanus, 1993: *Codex Sturdzanus*, studiu filologic, studiu lingvistic, ediție de text și indice de cuvinte de Gheorghe Chivu, București, Editura Academiei Române.
- Coresi, Diaconul, 1581: *Carte de învățătură*, vol. I., editat în 1914 de Sextil Pușcariu și Alexie Popovici, București, Atelierele Grafice Socec.
- Fecioru, D., 2002: *Cuvinte la praznice împărătești*, București, Institutul Biblic, 1942, reeditat: 2002, 2008.
- Gafton, Alexandru, 2005: *Codicele Bratul*, ediție de text de Al. Gafton, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.
- Greco, Vasile, 1939: *Izvorul principal bizantin pentru Cartea de învățătură a lui Coresi din 1581. Omilia patriarhului Ioan IV Caleca (1334–1347)*, Academia Română, în „Studii și cercetări”, București, Monitorul Oficial și Imprimeria Statului, Imprimeria Națională.
- Hasdeu, B., P., 1984: *Cuvențe den bătrîni, Limba română vorbită între 1550–1600*, vol. II, *Studiu paleografico-lingvistic* de B. Petriceicu Hasdeu, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de G. Mihăilă, București, Editura Didactică și Pedagogică.
- Huttman–Binder, 1969: Huttman, Arnold, Binder, Pavel, *Geneza Cazaniei a II-a (1581) și legăturile diaconului Coresi cu tipografia latină din Brașov*, în „Studii de limbă literară și filologie”, vol. I: 243–258, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România.
- Învățăturile* Neagoe, 1996: *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, transcriere, traducere, și studiu introductiv de Gheorghe, Mihăilă, Prefață de D., Zamfirescu, București, Editura Roza Vânturilor.
- Ivănescu, Gheorghe, 1989: *Studii de istoria limbii române literare*, ediție îngrijită și postfață de Al. Andriescu, Iași, Editura Junimea.
- Manuscrisul Ieud*, 1977: *Manuscrisul de la Ieud*, text stabilit, studiu filologic, studiu de limbă și indice de Mirela, Teodorescu, și Ioan, Gheție, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România.
- Merticaru, Arhim. Varlaam, 2007: *Sfântul Ioan Gură de Aur în teologia și spiritualitatea românească*, în *Sfântul Ioan Gură de Aur (407) – mare dascăl al lumii și ierarh: 260–392*, Iași, Trinitas.
- Migne, J. P., 1858-1862: *Patrologiæ Cursus Completus*, Seria Greacă, t. L, LII, LIX, Paris, Opera Omnia.
- Mihăescu, Haralambie, 1960: *Limba latină în provinciile dunărene ale Imperiului Roman*, București, Editura Academiei Republicii Populare Române.
- Mihăescu, Haralambie, 1966: *Influența grecească asupra limbii române până în secolul al XV-lea*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România.
- Mihăilă, Gheorghe, 1972a: *Contribuții la istoria culturii și literaturii române vechi*, cuvânt-înainte al autorului, București, Editura Minerva.
- Mihăilă Gheorghe, 1972b: *Observații asupra manuscrisului slavo-român al popii Bratul*, în „Studii de limbă literară și filologie”, vol. II: 301–345, București.
- Molitvenic, 1699: *Molitvenic*, traducere și editare de Mitrofan episcopul, Episcopia Buzăului.
- Munteanu, Eugen, 2008: *Lexicologie biblică românească*, București, Editura Humanitas.
- Onu, Liviu, 1973: *Critica textuală și editarea literaturii române vechi cu aplicații la cronicarii moldoveni*, București, Editura Minerva.
- Panaiteșcu P., P., 1959–2003: *Catalogul manuscriselor slavo-române și slave din Biblioteca Academiei Române*, vol. I–1959, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, *Catalogul manuscriselor slave*, vol. II–2003, ediție îngrijită de Dalila-Lucia Aramă și revizuită de G. Mihăilă, prefață de Gabriel Ștrempele, București, Editura Academiei Române.
- Panaiteșcu, P. P., 1965: *Începuturile și biruința scrisului în limba română*, București, Editura Academiei Republicii Populare Române.
- Pascu, Gorge, 1991: *Istoria literaturii și limbii române din secolul al XVI-lea*, vol. I, București, Editura Cartea Românească, Soc. Anon.

- Philippide, Alexandru, 1894: *Istoria limbii române*, I, „Principii de limbă”, Iași, Tipografia Națională.
- Popa, Daniel, 2002: *Operele Sfântului Ioan Gură de Aur autentice, îndoielnice, neautentice conform CPG cu bibliografie*, Cluj-Napoca, Renașterea.
- Rafail, 1891: *Chrestomatie română. Texte tipărite și manuscrise (sec. XVI–XIX)* de Moses Gaster, Vol. I–II, Leipzig–București, 1891.
- Rădulescu, Maria, 1959, *Originalul slav al Evangheliei cu învățătură*, București, Editura Academiei Republicii Populare Române.
- Rosetti, Alexandru, 1928: *Istoria limbii române*, București, Editura Academiei Române.
- Russo, Daniel, *Critica textelor și tehnica edițiilor*, I–II, București, Extras din Buletinul Comisiei istorice a României, Atelierele Grafice Socec&Co Societatea Anonimă.
- Studitul, Teodor, 1784: *Cuvintele Sfântului Părintelui nostru Teodor Studitul*, tălmăcite de pre limba cea proastă grecească și îndreptate de prea sfințitul Părintele Kyr Filaret, episcopul Râmnicului, Râmnic.
- Ștrempel, Gabriel, 1978–1983: *Catalogul manuscriselor românești*, vol. I–1978, Editura Științifică și Enciclopedică, vol. II–1983, vol. III–1987, vol. IV–1992, București, Editura Științifică.
- Todorescu, 1914: *Două manuscripte vechi. Codicele Todorescu și Codicele Martian*, Studiu și transcriere de Drăganu, Nicolae, București, Editura Academiei Române, Leipzig–Viena.
- Turdeanu, Emil, 1942: *Miniatura bulgară și începuturile miniaturii românești*, București, Extras din Buletinul Institutului Român din Sofia, anul I, nr. 2: 395–452.
- Vornicescu, Nestor, 1992: *Primele scrieri patristice în literatura noastră. Sec. IX–XVI*, Craiova, Mitropolia Craiovei.
- Zamfirescu, Dan, 2011: *Carte românească de învățătură*, II. *Textul*, ediție îngrijită de Stela Toma și Dan Zamfirescu, București, Editura Roza Vânturilor.
- Zgraon, Florentina, 1982: *Evanghelia cu învățătură a diaconului Coresi (1581). Probleme de localizare, în Cele mai vechi texte românești. Contribuții filologice și lingvistice*, București, Editura Universității.

ABSTRACT

For the Preaches of the Resurrection we identified, established and presented the monographic details of the Preaches in PG L and PG PG LII translated and published in the early modern era of Romanian language and materialized by graphic representation of the emblems. For the Preach in PG LIX, contemporary with the first liturgical manuscripts, 1) we gathered and presented codicological and bibliographical coordinates of the manuscript and printed books, 2) to determine the genealogy, we used "the Onu method for common innovations" and we classified the preach versions based on criteria: through the chronological criteria we established their distribution per centuries, by drafting formal criteria we established the typology of the preaches, and the structural linguistics showed the philological relationship of the centuries, consisting of: organic loopholes, shortcuts, substitutions, missing words or letters, spelling, interpolation, extrapolation, contamination of texts, additions, resuming and interpreting passages, specific facts to document copying manuscripts. On these basis we determined the subordination relationship resulting in an emblem; 3) the last analytical dimension demonstrated and directed authorship of the Easter homily in the *Teaching Gospel of Coresi in 1581*.

Keywords: culture, the Preaches, manuscripts, printed books, the philological.